

UDK 821.163.6.09-32Simčič Z.

Rok Smrdelj

Ilirska Bistrica

ROMAN *PREBUJENJE* – PRVENEK ZORKA SIMČIČA¹

Članek se ukvarja z romanom *Prebujenje* (1943), ki ga je napisal slovenski pisatelj Zorko Simčič. V ospredju je vprašanje interpretacije romana, vprašanje njegove vloge v medvojni slovenski književnosti in vprašanje njegove recepcije. *Prebujenje* je meščanski psihološki roman, ki je nastal kot reakcija na tedaj prevladujočo kmečko pripovedno prozo. Protagonist romana je dijak Dušan Biljanski, pisec humoresk in feljtonov, ki si želi napisati veličastno literarno delo. Glavni razlog, ki je Simčiča spodbudil k pisanju, je bil razpis za Finžgarjevo literarno nagrado. Čeprav je ni prejel, se je Nova založba odločila za izdajo. Roman je prejel Prešernovo nagrado mesta Ljubljane in bil kritiško pozitivno sprejet. Čeprav doslej še ni bil literarnovedno obravnavan, ne moremo trditi, da je bil zamolčan.

Ključne besede: meščanski psihološki roman, dijaški roman, medvojna slovenska književnost, literarna recepcija

The paper deals with the novel *Prebujenje* (1943), written by the Slovenian writer Zorko Simčič. The main issues addressed in the paper are the question of interpretation of the novel, the question of its role in the Slovenian wartime literature, and the question of its reception. *Prebujenje* is a bourgeois psychological novel that was conceived as a reaction to the until then prevailing rural narrative prose. The protagonist of the novel is the student Dušan Biljanski who writes humorous short stories and feuilletons and wants to write a great literary work. The main reason that Simčič decided to write the novel was the Finžgar literary award. Although the novel eventually did not receive the award, the publishing house Nova založba nevertheless decided to publish it. The novel has received the Prešeren Award of the city of Ljubljana and has been positively accepted by literary critics. While the novel has not received a literary analysis, it would be incorrect to say that it has been ignored.

Keywords: bourgeois psychological novel, student novel, Slovenian wartime literature, literary reception

0 Kratka analiza vsebine in zgradbe

Že podnaslov dela *Roman iz dijaškega življenja* razkriva, da zgodba govori o življenju dijakov in njihovih mladostniških pripetljajih. V središču dogajanja so Dušan, Jože in Milan, trije nadobudni dijaki in prijatelji, ki se v času okupacije med drugo svetovno vojno šolajo na ugledni ljubljanski gimnaziji. Roman je oblikovan kot poro-

¹ Razprava je nastala na podlagi prvostopenjskega bolonjskega diplomskega dela *Prebujenje Zorka Simčiča: Vprašanje interpretacije, vloge romana in recepcije*, za katero sem prejel Prešernovo nagrado Filozofske fakultete za leto 2014. Za pomoč pri njenem nastajanju se zahvaljujem mentorju red. prof. dr. Matevžu Kosu in akademiku Zorku Simčiču. Razprava dopolnjuje diplomsko delo. Vključuje dodatne vire, na katere me je opozoril red. prof. dr. Miran Hladnik. Zahvaljujem se tudi doc. dr. Urški Perenič za natančno branje članka in konstruktivne komentarje.

čilo o šolskem letu: prične se konec poletja z Jožetovim prihodom v dijaško sobo in konča v pozni pomladi, ko Milan umre in se Jože vrne na podeželje.

Roman ima avtobiografsko zasnovo. Protagonist zgodbe je Dušan Biljanski, ki je prikazan kot mlad, ambiciozen literat, ki se preživlja s pisanjem podlistkov, humoresk in kozerij.² Njegova želja je osvojiti vso vednost, zato se neprestano posveča študiju.³ V romanu spremljamo njegovo dozorevanje, ki doseže vrh v spoznanju, da je kaj takega nemogoče doseči. Po tej plati se *Prebujenje* nagiba k *Bildungsromanu*, ki pa ga ne bi mogli imeti za prevladujočo žanrsko oznako, saj Dušanov razvoj ni v ospredju zgodbe, ampak je le ena od dimenzij romana.

Avtobiografski elementi se kažejo tudi v Dušanovih spominih. Bralec izve, da je nekoč napisal razpravo o zadrugi, za katero je prejel šolsko nagrado.⁴ Nadalje opisuje prve spomine v gledališču, ko je s staršema gledal *Hamleta*, pri čemer ponosno pripoveduje o očetu – ta mu ni mogel nuditi materialnega blagostanja, a ga je kot otroka vseeno peljal v gledališče.⁵ Pomembno avtobiografsko dejstvo je tudi, da je Dušan v prikazanem šolskem letu neuspešen.⁶ Za razumevanje Simčičevega opusa je najpomembnejša avtobiografska vzporednica Dušanov življenjski načrt, po katerem naj bi napisal veliko literarno delo: »Misli so, toda jaz hočem napisati nekaj velikega. Zelo velikega! Koliko časa že nosim načrt v glavi, pa se ne morem spraviti k pisanju. Bojim se. Velike kompozicije ...! [...] Toda napisal bom. Velikanska stvar bo. Če bom živ, ga bom napisal.« (Simčič 1943a: 55–56) Odlomek je jasen opis Simčičevega življenjskega projekta, realiziranega kot roman *Poslednji deseti bratje* (2012), ki v avtorjevem opusu predstavlja ustvarjalno kulminacijo.⁷ Z njim je Simčič uresničil glavno Dušanovo intenco: »Nekaj novega hočem. Popolnoma drugačnega od vsega, kar so do sedaj napisali. To bi rad ustvaril jaz!« (prav tam: 330)

Dušanova najboljša prijatelja sta Jože in Milan. Dušan predstavlja meščana, Jože pooseblja kmeta, medtem ko je Milan sanjava pesniška duša. Nekateri navajajo, da gre za tri plasti avtorja samega.⁸ Ostali dijaki so poimenovani z vzdevki. Med njimi je v dogajalnem ospredju Zelenko, ki Dušana povabi domov, da bi inštruiral njegovo mlajšo sestro Marijano. Zelenkov oče je pravnik, velik ljubitelj slikarstva in književnosti, zato se z Dušanom dobro razume. Med profesorji je najbolj priljubljen Vencelj

² Tudi Simčič je kot dijak objavjal humoreske. Njihov izbor je izšel v knjigi *Tragedija stoletja* (1944). Božidar Borko jih je primerjal s *Prebujenjem* in pri tem ugotovil naslednje: »Ne samo, da zasledimo iste osebe, kakor sta Ščuka in Zelenko, tudi ves pisateljev esprit in stil kažeta celo v humorju in satiri isto prevladovanje intelektualnosti nad emocionalnostjo, isto ljubezen do paradoksov in do ironije, isto lahko in veščo roko v oblikovanju tvarine.« (1944: 3) Navedene podobnosti lahko označimo za temeljne značilnosti Simčičevega zgodnjega proznega ustvarjanja.

³ To je najbolj izrazit avtobiografski element: »Mislim, da je največ mene v razmišljujočem Dušanu, v tem na neki način še vedno pubertetniški, a vendar že faustovski obsedenosti, želji po vedenju vsega, odkrivanju neznanega, deloma pa tudi v poetični psihi Milana.« (Simčič 2013: 59)

⁴ Simčič je osemnajstleten prejel nagrado za razpravo o mladinskem zadrugi (Simčič 1998: 134).

⁵ Simčič podobno pripoveduje o očetu, ko omenja prvi obisk v gledališču. Prim. Simčič (2007: 44–45).

⁶ Simčič je bil neuspešen v tretjem letniku: »Dostikrat se spominim na Jožeta Košarja, kasnejšega urednika Obzorij, ki me je v tretji gimnaziji poslal k izpitu iz latinščine, me pri izpitu vrgel, tako da sem moral leto ponavljati, za kar sem mu še danes hvaležen.« (Simčič 2007: 45)

⁷ Na kontinuiteto prvi opozori Matevž Kos, ki pravi, da je odlomek »znatrajfijskijska, a nenavadno točna napoved pisateljevega poznega dela, velikega romana *Poslednji deseti bratje*« (2012: 6).

⁸ Prim. Debeljak (1943: 3) in Pogačnik (1999: 186).

Korza, profesor zgodovine. Dijaki navkljub revščini, lakoti in negotovi prihodnosti ohranjajo optimizem, agilnost in vedoželjnost, ki se kaže v nenehnih intelektualnih razglabljanjih. Poleg zunanjega dogajanja spremljamo tudi »notranji« svet akterjev, njihovo miselno rast.

Osrednje dogajanje je postavljeno v Ljubljano. Roman se izogne omembi časovnega⁹ in prostorskega¹⁰ konteksta, kar je moteče zaradi dveh razlogov: pojavljajo se neprestane aluzije na romaneskni prostor in čas, hkrati pa je apolitično vedenje neskladno s svetovljansko razgledanimi dijaki, z njihovimi profesorji in ostalimi osebami v romanu.¹¹

Zgradbo *Prebujenja* sestavljajo trije deli: prvi je razdeljen na dvanajst poglavij, drugi na trinajst, tretji pa na pet. Linearna pripovedna struktura je prekinjena z mnogimi retrospektivami,¹² simultanimi dogodki¹³ in notranjimi monologi. Avtorjev slog je intertekstualno bogat in duhovit. Dogodki in refleksije so opisani izčrpno in natančno.

V romanu prevladujeta avktorialni in prvoosebni pripovedovalec.¹⁴ Avktorialnega pripovedovalca imamo v zgodbi takrat, ko dogajanje opazuje iz neke širše perspektive. Na nekaterih mestih se pripovedno težišče premakne iz njegovega fokusa na glavne romaneskne osebe, pri katerih imamo prvoosebnega pripovedovalca, ponekod tudi drugoosebnega.¹⁵

1 Okoliščine nastanka

Zorko Simčič je zaključil nižjo klasično gimnazijo v Mariboru. Študij je nadaljeval na državnem učiteljskišči, ki ga je prekinil zaradi Hitlerjeve okupacije Maribora in ga kot begunec dokončal leta 1943 v Ljubljani. Istega leta se je kot izredni študent vpisal na Filozofsko fakulteto. Roman je napisal oktobra 1942 v dveh tednih. O njegovem nastanku je prvič spregovoril v intervjuju, ki je bil objavljen kmalu po izidu *Prebujenja*:

⁹ Druga svetovna vojna in slovenska državljanska vojna.

¹⁰ Okupirana Ljubljana, ki je bila kot edino slovensko mesto med letoma 1942 in 1945 obkrožena s fortifikacijo.

¹¹ Simčičev zagovor: »Kolikor vem, so se vsa literarna medvojna dela 'umikovala' opisu dogodkov med revolucijo in samoobrambo, ker je človek lepo-slovja čutil, da je dogodkom preblizu. [...] Ne velja samo za filozofijo, da *doctrina debet esse in tranquillitate*. Samo tako lahko uspe pisatelju pobegniti pred skušnjava črno-belega risanja. - Drugi razlog je morda, da si se tako umaknil strahotni dnevni psihozi. Podobno se je v tistih letih dogajalo tudi s poezijo: Severin Šali, Dušan Ludvik, Vinko Beličič, Mitja Šarabon ... So pa v mojem romanu zamaskirani kakšni medvojni dogodki – Milanovo podoživljanje bega slovenskih prostovoljcev iz Hrvaške – ko so nas, umikajoče se v Slovenijo, razjarjeni Hrvati zasledovali, psovali s 'srbskimi hlapci', nas kamnali.« (Simčič 2013: 58) Njegov položaj gre razumeti. Toda če ni obravnaval konteksta, v katerem živijo njegovi junaki, bi bilo bolje, da bi se mu popolnoma izognil, saj se je – zaradi njegovega upoštevanja in neproblematiziranja hkrati – ujel v solipsizem.

¹² Najdaljša retrospektiva je Jožetovo pripovedovanje o materi, ki deluje kot zgodba v zgodbi.

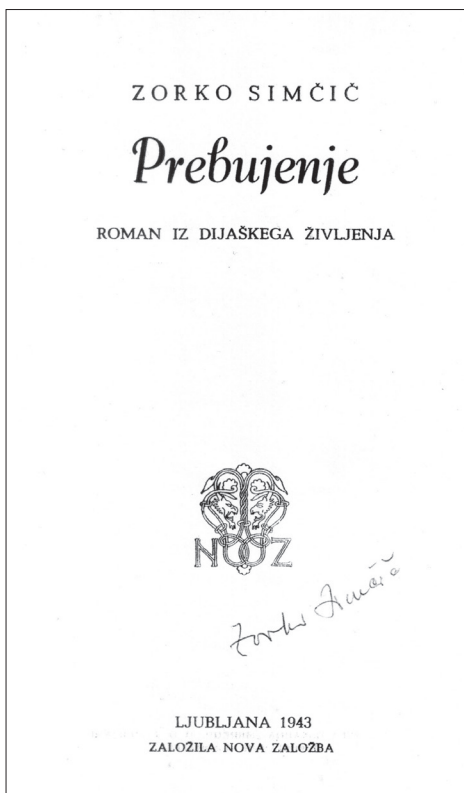
¹³ Jožetovo in Milanovo preživljanje počitnic v koči časovno sovпада z Dušanovim obiskovanjem Zelenkovih.

¹⁴ Termina sta uporabljena v kontekstu tipologije Janka Kosa.

¹⁵ Primer drugoosebnega pripovedovalca je Milanovo pismo Roži.

Predvsem moram povedati, da sem imel roman že dolgo zasnovan. Dušanu v Prebujenju sem dal precej avtobiografskih potez in gotovo je tudi v tem zanimivost romana, da sam prikazuje, kako je nastajal. Ko sem se vrnil iz Gonarsa, sem se vrgel na pisanje. In še ena stvar je bila, ki me je silila, da sem se podvival s pisanjem. To je bil razpis Finžgarjeve literarne nagrade. Nisem hotel zamuditi ugodne prilike, da bi nekje poskusil stopiti na dan z večjim tekstom. Sprva nisem vedel, ali bi poslal ali ne. [...] Potem pa sem se odločil, kajti hotel sem priti na jasno. Pa je bilo! (Simčič 1943b: 3)

Avtor je idejo o romanu razvijal dolgo. Povod za njeno realizacijo je bil natečaj za Finžgarjevo nagrado.¹⁶ Čeprav Simčič ni prejel prve nagrade (triumfiral je roman *Sveta zemlja* Janka Modra), se je Nova založba¹⁷ odločila za izdajo. Knjigo je natisnila tiskarna Merkur, opremil jo je arhitekt Vlado Gajšek.

Slika 1: Naslovna stran romana z avtorjevim podpisom.

¹⁶ Žirijo je sestavljalo pet članov, med katerimi sta bila za knjižno izdajo *Prebujenja* najverjetneje zaslužna France Koblar in Silvo Kranjec (Simčič 2013: 60).

¹⁷ Leta 1917 jo je ustanovila Krekova katoliška skupina. Najprej je delovala kot zadruga, od leta 1939 pa kot družba. Njen edini predsednik je bil Fran Saleški Finžgar. Leta 1947 je bila ob nacionalizaciji ukinjena (Dolar 1994: 25–26).

Roman je prejel Prešernovo nagrado mesta Ljubljana. Prejeli so jo avtorji naj-uspešnejših knjig, predvsem tisti, ki so bili doma iz Ljubljane. Prešernove nagrade za leto 1943 (podelitev je bila 7. 2. 1944) je podelil generalni tajnik Franc Jančigaj, ki je opravljal dolžnosti župana Ljubljane; po predlogu rabsodišča¹⁸ jo je prejelo pet avtorjev (Debeljak 1944a: 3).¹⁹ Simčič se podelitve ni mogel udeležiti, saj je šel v Trst na pogreb brata Mirka, ki so ga kot domobranca ubili na Primorskem.

Finžgar ni bil navdušen nad *Prebujenjem*,²⁰ toda Simčiča je spoštoval, kar je razvidno iz pisma, ki ga je poslal Ksaverju Mešku.²¹ V petem odstavku mu sporoča: »Sedaj smo sprejeli v Novi založbi kar tri rokopise: Gosarjevo Božje kraljestvo na zemlji, Modrovo Sveto zemljo (nagrajena) in Simčičeve Brezdomce. Ta zadnji je mlad fant (v V. pripravnici) talent, psiholog. Hvala Bogu, da se tako mladina odlično izživlja v literaturi. Ne bo še konec lepe slovenske knjige.« (1996: 140) Omenjeni so *Brezdomci* in ne *Prebujenje*. To ni Finžgarjeva napaka, ampak prvotni naslov Simčičevega romana. Do zamenjave naslova je prišlo zaradi zamenjave okupatorja: roman je nastal v času italijanske okupacije, v tisk pa je šel v obdobju nemške. Dva izmed junakov, Dušan in Milan, sta begunca iz dela slovenskega ozemlja, ki so ga zasedli Nemci. Ko je po italijanski kapitulaciji v Ljubljano prišla nemška vojska, se je med begunci pojavil strah. Skrbelo jih je, da se bodo Nemci začeli spraševati, zakaj je v Ljubljani na tisoče beguncev s Štajerske. Zaradi takšnih okoliščin je Finžgar predlagal spremembo naslova. Simčič je dal nov naslov po Župančičevi pesmi *Prebujenje*, ki je že od začetka uvajala vse tri dele romana (Simčič 2013: 59). Prvotni naslov označuje skupni status vseh treh glavnih oseb: Dušan je iz Maribora, Milan je s Pohorja, Jože je doma z Dolenjske, vendar se ima za brezdomca, ker ni v stiku z zemljo. Begunstvo je glavna tema Simčičevega opusa in pomembna dimenzija njegove življenjske poti. Kljub temu je drugi naslov ustrežnejši, saj je tema tujstva v *Prebujenju* le nakazana, ni pa še problematizirana; je bolj okoliščina kot pa predmet umetniške obdelave.

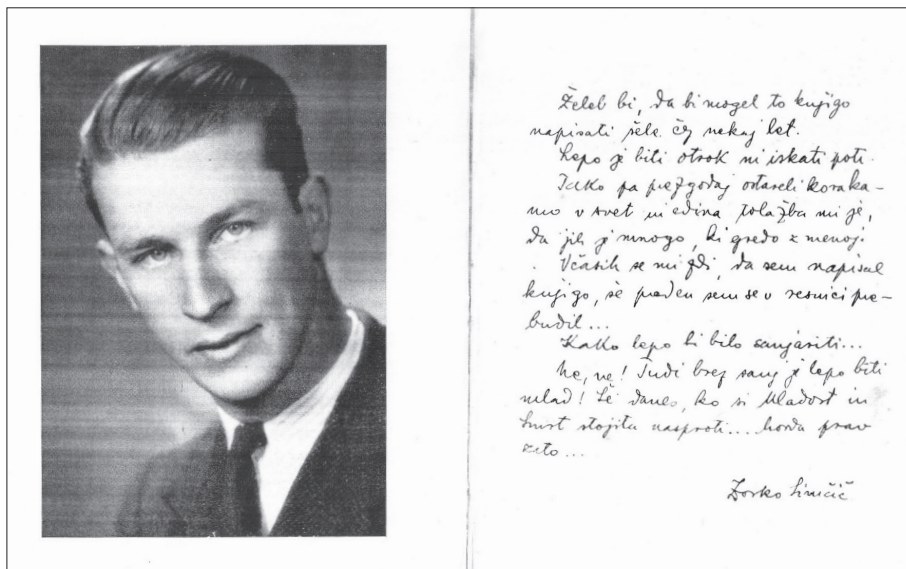
Simčič je bil med vojno zelo dejaven na kulturnem področju. Z objavami v revialnem tisku, z izdajo prvenc in zbirke humoresk je odkrito kršil kulturni molk, ki ga je januarja 1942 javno razglasila OF. Določbo so kršili tudi nekateri drugi avtorji, zlasti sodelavci revije *Dom in svet*. Kot reakcija na kulturni molk se je pojavila akcija Zimska pomoč. Njen idejni pobudnik je bil Narte Velikonja, ki jo je oblikoval kot socialno pomoč za vojne begunce s Štajerske in Gorenjske. Sredstva je pridobivala z različnimi akcijami – dve izmed takšnih sta bili Ljudska knjižna tombola in Bibliografska knjižna tombola. Za to priložnost je Zimska pomoč od Nove založbe odkupila sto izvodov *Prebujenja*, jim dodala Simčičev portret in avtorjevo rokopisno posvetilo ter jo na tomboli prodajala kot dodatno izdajo. Poleg *Prebujenja* je izdala še mnoga druga dela slovenskega leposlovja (prav tam: 60).

¹⁸ Rabsodišče, ki mu je predsedoval Janko Pretnar, so sestavljali Božidar Borko, Pavel Karlin, Janko Moder in Tine Debeljak (Debeljak 1944a: 3).

¹⁹ Poleg Zorka Simčiča so jo prejeli še: Janez Jalen (trilogija *Bobri*), Jože Dular (roman *Krka umira*), Ivan Matičič (povest *Petrinka*), Severin Šali (pesniška zbirka *Srečavanja s smrtjo*) (Debeljak 1944a: 3).

²⁰ Gl. poglavje *Recepcija*.

²¹ Finžgar je pismo poslal 16. februarja 1943. Gre za petinosemdeseto pismo (skupno mu jih je poslal sto triindvajset), ki ni krajevno označeno in podpisano. Najverjetneje je nastalo v Ljubljani.

Slika 2: Simičičev portret in avtograf, ki sta bila dodana k izdaji za bibliografsko knjižno tombolo.

Roman danes hrani štiriindvajset slovenskih knjižnic. NUK ima dva izvoda. Prvega so prejeli 22. 10. 1943, približno v času, ko je roman izšel, drugega, arhivskega, ki je trenutno nedostopen za uporabo, pa 18. 10. 2000.²² Nenavadno je, da se roman ni znašel v D-fondu,²³ čeprav je bil s *Tragedijo stoletja* uvrščen na seznam izločenih knjig in revij.²⁴

2 Položaj romana v medvojni slovenski književnosti

Medvojno slovensko književnost postavljamo v obdobje med letoma 1941 in 1945. Takšna periodizacija ne ustreza literarnozgodovinskim označevalcem, kajti letnici 1941 in 1945 ne pomenita preloma v slovenski književnosti, ampak zaznamujeta začetek in konec nekega političnega dogajanja. Literaturo tega obdobja je mogoče razdeliti prostorsko: na literaturo, ki je nastajala v internaciji, zaporih, na bojiščih in na tisto v okupirani Ljubljani. Medvojnna dela so na splošno idejno in estetsko razno-

²² Za podatka se zahvaljujem Heleni Janežič.

²³ Bistvo fonda je bilo v hranjenju gradiva, ki je v obdobju socializma nastajal v emigraciji, toda v njem je končal tudi velik del medvojnne literature, ki so jo ustvarjali revoluciji nenaklonjeni avtorji.

²⁴ Gre za komunistični *Index librorum prohibitorum*, na katerega je komisija – imenoval jo je takratni prosvetni minister Ferdo Kozak – umestila naslove knjig, ki jih je bilo treba odstraniti iz knjižnic in knjigarn. Končni seznam je bil objavljen v novembru 1945 (Gabrič 2008: 64–65). Simičičevi deli sta se pojavili že na prvi različici dokumenta, ki je bila izdana 27. 7. 1945. Na seznamu se nista znašli zato, ker bi bilo v njiju mogoče najti sledove antikomunistične ideologije (omenili smo že, da je *Prebujenje* apolitičen roman), temveč zato, ker je bil njun avtor protirevolucionarno usmerjen.

lika: nekatera so eksplicitno vezana na vojni čas, medtem ko ga druga presegajo.²⁵ Ker je podoba o medvojni slovenski književnosti v slovenskem kolektivnem spominu izkrivljena in deloma nepoznana,²⁶ bo morala slovenska literarna zgodovina v prihodnje to popraviti predvsem z obravnavo tistih del, ki so nastala v Ljubljani.

Pri razumevanju vloge *Prebujenja* v medvojni slovenski književnosti je pomembna proza, ki je v tem obdobju nastajala v okupirani Ljubljani. O njej je med vojno največ pisal Tine Debeljak, ki je leta 1944 objavil esej *Duh medvojne književnosti*, v katerem je opredelil vsebinske in idejne lastnosti tedanje poezije in proze. Še posebej za slednjo je ugotavljal, da

ni vedno tvorna samo naprednost in »modernost za vsako ceno«, temveč tudi tradicija duha, to je – življenje naroda. To vidimo danes, ko smo odrezani od tujega sveta in tujih vplivov ter smo bolj kot kdaj koli navezani sami nase. Po nujnosti razmer smo bili prisiljeni seči po domačih motivih in problemih, postaviti se na stališče realističnega kolektivnega domačijstva, ki smo ga s takim prezirom zapuščali že od subjektivistične Moderne konec stoletja. [...] Hočem reči, da se je po nujnosti zunanjih razmer slovenski umetnik, ki je ostal doma, znašel organsko nujno na gladini domovinsko utesnjene realizma, umirjenega, tradicijskega, ne iznakaženega ne s hipertrofijo idealizma ne materializma, kamor so težile prejšnje struje. (Debeljak 1944b: 260–61)

Debeljak je bil osrednji medvojni literarni kritik, bil je tudi urednik *Doma in sveta*, edine slovenske književne revije, ki je izhajala med drugo svetovno vojno. Opažal je, da se v slovensko literaturo vrača kmečki roman,²⁷ ki mu je bil sam izjemno naklonjen. Zavračal je vse predhodne literarne smeri, ki so se uveljavile po začetku 20. stoletja. Vračanje k domačijstvu in kmečkemu okolju je razumel kot »rešitev iz težav našega [medvojnega] časa« (prav tam: 262).

Čeprav je bil Simčič kot nasprotnik revolucije tesno povezan z dominsvetovskim krogom, se je zavestno odločil za odklop od kmečkega romana:

Vem, da je danes moderen kmečki roman, toda jaz kot meščanski sin se v njem ne spoznam, zato pa sem obudil mesto in se bojim, da bom pri njem ostal. Mislim pa, da je zdaj tudi že čas za meščanske romane in probleme, in se mi zdi, da so taka dela, kakor moj skromni prvenec celo potrebna kot reakcija za naturalistične kmečke zgodbe. (Simčič 1944: 6)

²⁵ Navedeno problematiko sistematizacije medvojne slovenske književnosti razvija Viktor Smolej v knjigi *Slovstvo v letih vojne 1941–1945* (1971), ki je sedmi zvezek zbirke *Zgodovina slovenskega slovstva*.

²⁶ To je mogoče trditi tudi glede na to, da je vsebina, ki tvori slovenski kolektivni spomin, zajeta v učnih načrtih osnovnih in predvsem srednjih šol. Najnovejši učni načrt za slovenski jezik za splošne, klasične in strokovne gimnazije – leta 2008 ga je predpisalo Ministrstvo za šolstvo in šport – izpušča omembo kulturnega utripa v medvojni Ljubljani. Razumeti gre, da je selekcija in redukcija obravnavanih tem pri tako širokem časovnem loku neizogibna. Kljub temu je izpust omembe literarne dejavnosti v medvojni Ljubljani pomanjkljivost, ki vsiljuje črno-belo predstavo o medvojni književnosti. Dijak, ki o tem času ne ve ničesar, bi lahko upravičeno sklepal, da je literatura takrat nastajala samo na bojišču, saj so v načrtu navedena le partizanska pesnika Bor in Kajuh na eni strani ter Balantič in Hribovšek na drugi, medtem ko se o Ljubljani molči (Poznanovič idr. 2008: 29). Bežna obravnava slednje bi lahko samo koristila: profesorjem bi za omembo vzela nekaj minut, hkrati pa bi kompleksni medvojni temi dodala še eno dimenzijo, katere poznavanje bi olajšalo razumevanje tega časa.

²⁷ Pisali so ga na primer Stanko Kociper, Jože Dular, Ivan Matičič.

Simčič je že ob izidu pravilno napovedal mesto, ki ga zaseda *Prebujenje* v medvojni slovenski književnosti. Ustvaril je meščanski psihološki roman, ki dogajanje postavlja v mesto in opazuje psihologijo oseb. Vendar ni osamljen: odmik od izrazito kmečke motivike s sledovi meščanskega in psihološkega romana se v medvojnem obdobju pojavlja tudi pri nekaterih drugih avtorjih in avtoricah.²⁸

3 Receptcija

Roman je doživel različne odzive pri bralcih (pasivna receptcija) in pri kritikih, teoretikih, esejistih, publicistih (reproduktivna receptcija). O sprejemu pri literarnih ustvarjalcih (produktivna receptcija)²⁹ zaenkrat še ne moremo govoriti. Receptcijo *Prebujenja* lahko razdelimo na tri časovna obdobja, v katerih prevladujejo primeri reproduktivne receptcije. Prvo obdobje 1943–1945 zajema čas med izidom in koncem druge svetovne vojne. To receptcijsko obdobje je najbolj plodno. Vanj sodijo Tine Debeljak, Božidar Borko, Janko Moder, France Vodnik, Radivoj Rehar, Vinko Zor, Joža Lovrenčič in Fran Saleški Finžgar. Drugo obdobje, ki je najmanj produktivno, označuje receptcijo v socialistični Sloveniji (1945–1991). Edini avtor, ki je v tem času pisal o *Prebujenju*, je bil Viktor Smolej. Tretje obdobje zajema receptcijo po letu 1991, ko so o romanu pisali Jože Pogačnik, Helga Glušič, Matevž Kos in France Pičnik. Ob tem velja poudariti, da v slovenski »enklavi« v Argentini, ki je razvila bogato kulturno dejavnost, ne beležimo nobenih primerov (reproduktivne) receptcije.³⁰

Prvi kritik *Prebujenja* je bil Debeljak, ki je roman ocenil zelo pozitivno: »S to knjigo stopa v slovensko književnost nov pisateljski talent, ki nam bo prav gotovo dal še mnoga dela, kajti že s to prvo večjo ustvaritvijo je pokazal svojo nadpovprečno moč opazovanja zunanjih in notranjih pregibov v človeku, predvsem notranjih.« (1943: 3) V kritiki napravi kratek pregled najbolj znane slovenske proze z dijaško tematiko in sklene, da roman ni »podoben nobeni dijaški povesti iz naše literarne preteklosti« (prav tam). Poudari, da je bistvo romana v »finem opazovanju in podrobni duševni analizi« (prav tam) ter da z »njim stopa zopet vzdušje meščanstva v našo knjigo, kjer se tako redkokdaj polnokrvno uveljavi« (prav tam). Nenavadno je, da Debeljak romana na tej točki ne oceni negativno, saj so Simčičeva pisateljska načela inkonsistentna s tistimi, ki jih avtor kritike zagovarja v besedilu *Duh medvojne književnosti*. Izpostavi Dušanov optimizem: v ospredju je »optimističen mlad človek, ki [...] tudi v bedi ne izgublja življenjske energije.« (prav tam) Podobno ugotavlja Janko Moder, ki pravi, da študentje kljub težkim socialnim razmeram »z jasnim očesom zro v prihodnost« (1943: 3). Moder na začetku kritike zapiše trditev, ki je nasprotna Vodnikovovi: »Bral sem Simčičevo *Prebujenje*. Bral sem ga in živel

²⁸ Na primer pri Radivoju Reharju in Miri Puc.

²⁹ Raziskovalno dokazljiv vpliv romana na neko drugo literarno delo.

³⁰ Razloge lahko izpeljemo iz dejstva, da je *Prebujenje* zasenčil avtorjev roman *Človek na obeh straneh stene* (1957), ki ima v primerjavi s svojim romanesknim predhodnikom večjo umetniško vrednost in je bil zato bolj primeren za kritiško in literarnovedno obravnavo. Bil je del emigrantskega književnega kanona, ki je nastajal kot alternativa tistemu v matici. A tudi Simčičev prvenec ni bil povsem izvzet iz tega kulturnega okolja. Čeprav se o njem ni pisalo, je bil prisoten v kolektivni zavesti slovenskih emigrantskih bralcev. Ti so ga poznali še iz medvojnih časov.

z njim in pri srcu mi je bilo toplo.« (prav tam) Vodnik, ki je bil najbolj kritičen do romana, govori nasprotno: med branjem »čutimo premalo toplote« (1944: 143). Nanj pripne dve oznaki: dnevniški roman in roman generacije. A že v drugem odstavku kritike zaide v protislovje, ko pravilno zapiše, da roman kot »izraz sodobnosti ali podoba današnjega pokolenja sploh nima oporišča« (prav tam: 142). Očita mu ignoriranje časovne problematike, pri tem pa doda, da bi lahko romaneskno dogajanje postavili kamorkoli in kadarkoli, kar sicer drži, toda Vodnik tako podre opredelitev lastnih oznak. Debeljak ga tudi označi kot »dokument časa« (1943: 3), Moder mu pravi »dokument sedanje mladine« (1943: 3). Edini, ki zanika tovrstne oznake, je Borko: »Simčič ni spisal generacijskega romana, ki bi skušal kar moči na široko tipizirati razvoj in usodo doraščajočih mladostnikov in jih tesno včleniti v njihovo okolje in dobo.« (1943: 3) Borko je najustrezneje opredelil kontekst zgodbe. Moder je kritičen do zgradbe romana, katere začetek je »prevsakdanji, ponekod kar prazen, konec pa kompozicionalno pogrešen, kajti Milanova smrt ni prav z ničimer zgradbeno utemeljena« (1943: 3). Do zgradbe je kritičen tudi Radivoj Rehar,³¹ ki *Prebujenje* umešča v kontekst slovenskih dijaških romanov, vendar ne tako podrobno kot Debeljak. Označi ga kot »najboljši dosedanji slovenski poizkus te vrste« (1944: 5) in kot »dokument časa med drugo svetovno vojno pri nas« (prav tam). Kritiki so si enotni v tem, da romanu očitajo razvlečenost v opisu nekaterih epizod in stranskih zgodb. Finžgar in Lovrenčič³² sta edina avtorja, ki sta kritična do introspekcije in psiholoških opisov. O romanu nista pisala, je pa iz virov znano njuno stališče: Finžgar je roman označil za »čudno, novo literaturo« (Simčič 2007: 92), zato romana pred tiskom ni lektoriral. Finžgarju in nekaterim članom žirije za Finžgarjevo nagrado je bil Simčičev način pisanja tuj; najbolj jih je motila nelinearna pripovedna struktura. Nekdo izmed članov je Finžgarju celo rekel, naj Simčiču predlaga branje Jurčičevega *Sosedovega sina* (Simčič 2013: 60). Na koncu velja omeniti še tri krajše in skorajda enake zapise, ki se razlikujejo le v nekaj stavkih, zato imajo najbrž istega avtorja. Objavljeni so bili v dijaškem glasilu *Naša zvezda* (l. XIII, št. 1–2), v *Vestniku prosvetne zveze* (l. XXII, št. 11–12) in *Slovenskem učitelju* (l. XLV, št. 1–2–3).³³ Besedila so napisana v izrazito pozitivnem tonu in so bolj predstavljena kot ocenjevalna. V njih so omenjeni glavni trije junaki, opredeljena sta tema romana

³¹ Kritik se je podpisal s črkama »jn«. To je eden izmed psevdonimov, ki jih je uporabljal Rehar. Za ta podatek se zahvaljujem Martinu Grumu.

³² Joža Lovrenčič je bil poleg Alfonza Gspana in Janeza Logarja Simčičev profesor slovenskega jezika na ljubljanskem učiteljskišči. Takoj po izidu je Simčič Lovrenčiču v znak zahvale podaril izvod *Prebujenja*. Ko ga je mesec dni pozneje ponovno obiskal, mu je Lovrenčič čestital, a Simčič je začutil, da ni navdušen nad besedilom, in sicer »zaradi 'čudne zgradbe', in pa ker ni 'enotne zgodbe'« (Simčič 2013: 60). Profesor mu je rekel, da je v knjigi preveč introspekcije in analiziranja ter da gre najverjetneje za vpliv Marcela Prousta (prav tam). Simčičev komentar: »Kot sem nekoč že napisal: molčal sem, za nič na svetu ne bi priznal, da niti ne vem, za koga gre. Pravzaprav še danes ne vem, ali je do takrat sploh bilo kaj Proustovega prevedenega v slovenščino. Da bi Lovrenčič bral Prousta v francoščini, bi težko verjel. Sem pa leta pozneje že v emigraciji zvedel, da je prav v tistih časih njegova hči Nina poslušala Antona Ocvirka, utemeljitelja komparativistike, ki se je ob analizi modernega romana še posebej ustavljal ob Proustu.« (prav tam) Simčič ima prav. Prvi prevod ciklusa *Iskanje izgubljenega časa* je v drugi polovici prejšnjega stoletja opravila Radojka Vrančič.

³³ Besedila je verjetno napisal Vinko Zor, ki je podpisan z inicialkama nad rubriko *Ljudska knjižnica v Vestniku prosvetne zveze*. V drugih dveh revijah ime pisca ni navedeno.

in dogajalni prostor, Simčič pa je označen podobno kot pri že omenjenih avtorjih, torej kot talent in mladi up. To je tudi skupni imenovalec kritik, ki so nastale v prvem recepcijskem obdobju. Avtorji iz tega časa so si namreč enotni v tem, da je Simčič mladi literat, ki še veliko obeta.

Viktor Smolej izpostavlja med vojno že omenjene slabe lastnosti romana. Zapiše, da *Prebujenje* kaže »živega, bistrega, zelo samostojnega pisatelja, ki bo gotovo napisal še kaj, kar bo boljše, zrelejše in globlje, zlasti ko bo znal neposredno prizadetost zamenjati s pisateljsko razdaljo« (1971: 370). Smolej je to zapisal v začetku sedemdesetih let, pri čemer je pomenljiva njegova uporaba prihodnjika; to pomeni, da bržčas ni vedel, da je Simčič že leta 1957 napisal »boljše, zrelejše in globlje« delo, ki je bilo dostopno v D-fondu.³⁴

V poosamosvojitvenem času prevladujejo predstavitvena besedila, ki roman vpletajo v kontekst avtorjevega življenja in ustvarjanja, zato se ne posvečajo vrednotenju. Edina avtorica, ki roman ocenjuje, je Helga Glušič. V kritiki povzema avtorjevo življenje, že znane ugotovitve iz starejših kritik, pohvali zgradbo romana, pri kateri negativno oceni zadnji del. Izpostavi temo tujstva, ki jo razume kot pojav v širšem, evropskem kontekstu, saj omenja Camusovega *Tujca*, ki izide leto dni pred *Prebujenjem* (2002: 66–7).³⁵ Jože Pogačnik roman označi z izrazom »psihološki realizem«, izpostavi »esejistični diskurz«, ki je »izrazita novost v nastajanju moderne pripovedne proze«, in »notranji monolog«, ki je v *Prebujenju* »še *in statu nascendi*«, v *Človeku na obeh straneh stene* pa se razmahne v »poglavitno oblikovalno posebnost« (1999: 186–187). Kos se v kritiki posveča *Poslednjim desetim bratom*, *Prebujenje* pa omenja, ko dokazuje romaneskno kontinuiteto v Simčičevem opusu. Romana ne ocenjuje, omeni pa avtobiografske elemente, motiv tujstva in Dušanovo intenco po nastanku vélikega dela (2012: 6–7). Podobno je pri Francetu Piberniku, ki roman omenja v predstavitvenem besedilu avtorja. Poudarja, da v *Prebujenju* ni sledi časa, v katerega je postavljena zgodba (2014: 11).

Pregled vseh treh recepcijskih obdobj pokaže, da so avtorji uporabljali različne žanrske oznake, s katerimi so poskusili opredeliti *Prebujenje*. V razpravi so bile omenjene naslednje možnosti: dijaški roman, dnevniški roman, generacijski roman in Bildungsroman. Za slednjo opredelitev smo že ugotovili, da ne more biti prevladujoča, saj Dušanov intelektualni razvoj ni v ospredju zgodbe in ni natančno razdelan. O dnevniškem romanu ne moremo govoriti, kajti *Prebujenje* nima strukture dnevnika; dogodki niso datirani, pripovedovalec pa ni samo nekdo, ki bi beležil lastna doživetja. Oznaka generacijski roman bi bila primerna, če bi bilo razvidno, po čem se pričujoča dijaška »generacija« razlikuje od ostalih; ker nima na sebi nič specifičnega in edinstvenega, je njena uporaba neustrezna, še posebej zato, ker je

³⁴ Ko omenjamo Smolejev zapis, je potrebno pojasniti, da je Kozakov seznam izločenih knjig prenehal biti veljaven že okrog leta 1950, ko so se uradno zaključile čistke v knjižnicah in knjigarnah. (Navedeni podatek doslej še ni bil objavljen, nanj me je opozoril prof. dr. Aleš Gabrič.) Seznam ni bil splošno znan, zato ne moremo trditi, da je narekoval prepovedano literaturo v socializmu. Pri tem je treba dodati, da je bila slovenska pot socializma – zlasti po sporu Komunistične partije Jugoslavije s Stalinovim informbirojem – bistveno drugačna od tiste, ki se je razvijala v Sovjetski zvezi. To se kaže tudi na področju cenzure, ki je sčasoma postajala vse bolj sproščena.

³⁵ Podobne ugotovitve navaja avtorica tudi v knjigi *Slovenska pripovedna proza v drugi polovici dvajsetega stoletja* (Slovenska matica, 2002). Gl. str. 111–13.

o njej zamolčalo tisto, kar jo je najbolj določalo, in sicer vojne razmere. Med vsemi možnostmi je najbolj natančna prva, dijaški roman. Romaneska zgodba je namreč postavljena v dijaško okolje, dijaki pa so glavne romaneskne osebe. Dijaško življenje je glavna tema, ki je napovedana že v podnaslovu. Zaradi teh dejstev ta oznaka najbolj ustrezno definira uvrstitveno možnost izhodiščnega romana. Dodati še gre, da s pluralizmom žanrskih oznak ne bi bilo nič narobe, če bi bila njihova uporaba pri kritikih prepričljivo argumentirana.

Razdelek o recepciji lahko zaključimo z vprašanjem Simčičevega odnosa do prvenca. Avtor je ob izidu dejal: »Zadovoljen sem, da je knjiga izšla, ker je to pač edino pravo zadoščenje in plačilo za trud. Zadovoljen sem, da sem lahko pokazal dijaško življenje, kakor je danes – v veliki večini – brez modrijanov, brez junakov, kajti teh v življenju ni, vsaj ne takih, kakor nam jih romani prikazujejo.« (Simčič 1943b: 3) Dobrih pet desetletij pozneje je sodil drugače: »Na *Prebujenje* gledam, kakor gleda verjetno vsak pisatelj na svoj prvenec. Če bi se ga dalo pobrati iz knjižnic, bi ga – no, zažgal ravno ne, saj je tudi spaček naposled le tvoj otrok – toda spraval bi ga kam v klet.« (Simčič 2007: 52)

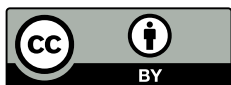
4 Sklep

Čeprav je bil roman kritiško pozitivno sprejet, doslej še ni bil literarnovedno obravnavan. Pri tej trditvi bi lahko navedli podobne razloge kot pri pojasnilu, zakaj se o romanu ni pisalo v emigraciji. Simčič je namreč pozneje napisal boljša dela, ki so bila relevantnejša za obravnavo, nekaj pa je tudi na tem, da je bil v Sloveniji do leta 1991 relativno neznan slovenski pisatelj.

Dejstvo, da *Prebujenje* doslej še ni bilo literarnovedno obravnavano, je premalo, da bi lahko trdili, da gre za zamolčano literarno delo.³⁶ Te oznake ne moremo pripeti nanj že zaradi bogate reproduktivne recepcije ob izidu. Razmeroma dolg in pozitiven Smolejev zapis dokazuje, da bi roman lahko vzbudil še večjo pozornost strokovnih krogov tudi v času socializma, če bi le bil dovolj tehten za obravnavo. Na drugi strani pa drži, da je bil povsem neznan v javnem življenju socialistične Slovenije.

Zakaj je torej pomembno, da imamo raziskavo o *Prebujenju*? Najprej zato, ker ni bila doslej napravljena še nobena analiza v takšnem obsegu. Njene ugotovitve kažejo, da je natančno poznavanje *Prebujenja* pomembno za širše razumevanje Simčičevega literarnega opusa, zlasti za njegov pripovedni del. Poleg tega je obravnava *Prebujenja* pomembna za razumevanje medvojne slovenske književnosti, ki je nastala v Ljubljani, in večidel še ni bila natančno raziskana. Njena dediščina namreč dokazuje, da muze med vojno povsem ne molčijo.

³⁶ Izraza »zamolčana literatura« ali »zamolčani avtorji« se v slovenski književnosti pogosto uporabljata v zvezi z avtorji, ki so bili med drugo svetovno vojno prodomobranksko usmerjeni. Ker termina še nista bila predmet raziskave – najbrž ju zato ne moremo najti niti v zadnji izdaji leksikona *Literatura* –, je njuna uporaba v stroki in publicistiki pogosto nedosledna. Zamolčano literaturo sam razumem kot delo, ki je bilo takoj po izidu načrtno obsojeno na molk in je bilo pozneje po naključju ponovno odkrito. Za *Prebujenje* tega ne moremo trditi.

VIRI IN LITERATURA

- Božidar BORKO, 1943: Simčičevo »Prebujenje«. *Jutro* 23/257. 3.
- , 1944. Simčičeva »Tragedija Stoletja«. *Jutro* 24/208. 3.
- Tine DEBELJAK, 1943: Zorko Simčič: Prebujenje. *Slovenec* 71/254. 3.
- Jaro DOLAR idr., 1994. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: MK.
- , 1944a: Kaj pravijo o svojem delu letošnji nosilci Prešernove nagrade glavnega mesta Ljubljane? *Slovenec* 72/32. 6.
- , 1944b. Duh medvojne književnosti. *Zbornik Zimske pomoči*. Ur. N. Velikonja, B.Borko, T. Debeljak, Z. Simčič. Ljubljana: Zimska pomoč. 259–63.
- Fran SALEŠKI FINŽGAR, 1996: *Zbrano delo, 14: Pisma I*. Ljubljana: DZS.
- Aleš GABRIČ, 2008. Cenzura v Sloveniji po drugi svetovni vojni: Od komunističnega *Index librorum prohibitorum* do ukinitve »verbalnega delikta«. *Literatura in cenzura: Kdo se boji resnice literature?* Ur. M. Dovič. Ljubljana: SDPK (Primerjalna književnost, posebna številka). 63–77.
- Helga GLUŠIČ, 2002: Romantična otožnost. *Ampak* 3/2. 66–7.
- Matevž KOS, 2012: Vprašanje o spravi in desetništvo slovenskega 20. stoletja. *Pogledi* 3/15–16. 6–7.
- Janko MODER, 1943: Mlada leta ... *Slovenski dom* 8/254. 3.
- France PIBERNIK, 2014: Zorko Simčič. *Slovenski čas* 51. 11.
- Jože POGAČNIK, 1999: Človek na obeh straneh stene: Idejno-estetska razčlemba: Spremnna beseda k romanu *Človek na obeh straneh stene*. Celje: MD (Zbirka Žerjavi, 3). 181–210.
- Mojca POZNAKOVIČ idr., 2008: *Učni načrt: Slovenščina*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Na spletu.
- Radivoj REHAR, 1944: Dijaško življenje v romanu. *Družinski tednik* 16/22. 5.
- Zorko SIMČIČ, 1943a: *Prebujenje*. Ljubljana: Nova založba.
- , 1943b: Pogovor s pisateljem »Prebujenja« J. Simčičem. *Slovenec* 71/268. 3.
- Zorko SIMČIČ idr., 1944: Kaj pravijo o svojem delu letošnji nosilci Prešernove nagrade glavnega mesta Ljubljane? *Slovenec* 72/32. 6.
- Zorko SIMČIČ, 1998. Rasti. Rasti. In ne nehati rasti. *Dr. Franc Sušnik (1898–1998)*. Ur. M. Kotnik Vrečko. Ravne na Koroškem: Voranc. 129–37.
- , 2007: *Ob žerjavici in ognju*. Ljubljana: Družina.
- , 2011: Ni mi preostalo drugega, kot da sem vzljubil svojo usodo. *Pogledi* 2/22. 17–9.
- , 2013: *Pisemski intervju*. Objavljeno v diplomskem delu: Rok SMRDELJ, 2014: *Prebujenje Zorka Simčiča: Vprašanje interpretacije, vloge romana in recepcije*. Lju-

bljana: FF. 57–60.

Viktor SMOLEJ, 1971: Slovnstvo v letih vojne 1941–1945. *Zgodovina slovenskega slovnstva*, 7. Ljubljana: SM.

France VODNIK, 1944: *Prebujenje*: Roman. *Dom in svet* 56/2. 142–43.

SUMMARY

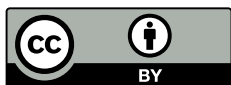
The novel *Prebujenje* (1943) is the debut work of the Slovenian writer Zorko Simčič. The story focuses on the life of students who are studying at the reputable Ljubljana gymnasium at the time of occupation during World War II. The protagonist of the novel is the student Dušan Biljanski, an ambitious writer. He earns a living by writing humorous stories and feuilletons. In addition, he wants to write a great literary work. His best friends are Jože—representing the rural environment, and Milan—a dreamy, poetic soul. The novel contains many autobiographical elements.

Prebujenje is a bourgeois psychological novel that was conceived as a reaction to the until then prevailing rural narrative prose. Although the story is set in the time of war, it avoids mentioning the temporal and spatial context. The linear narrative structure is interrupted by numerous retrospectives, simultaneous events, and inner monologues. Author's style is very intertextual. Occurrences and reflections are described comprehensively and accurately.

The author had been developing the idea for his work for a long time. The main reason for its realization was the Finžgar literary award. The main reason that Simčič decided to write the novel was the Finžgar literary award. Although the novel eventually did not receive the award, the publishing house Nova založba nevertheless decided to publish it. The novel has received the Prešeren Award of the city of Ljubljana. After World War II, it was placed on the Communist list of banned books.

The reception of the novel can be divided into three periods. The first is the reception during the war (1943–1945). This part of reception is the most productive. During that time, many authors wrote about the novel, e.g., Tine Debeljak, Božidar Borko, Janko Moder, France Vodnik, Radivoj Rehar, Vinko Zor, Joža Lovrenčič, and Fran Saleški Finžgar. The second period, which is the least productive, is the reception during the socialist era (1945–1991) in Slovenia. The only author who wrote about the novel is Viktor Smolej. The third period consists of the reception in Slovenia after 1991, when Jože Pogačnik, Helga Glušič, Matevž Kos, and France Pibernik wrote about it. In Argentina, there was no reception after World War II.

Tine Debeljak claimed that the work contained features of “psychological realism.” He compared *Prebujenje* with all Slovenian prose that features the life of students and concluded that *Prebujenje* is a unique work. Unlike Debeljak and Moder, Finžgar and Lovrenčič provided a mainly negative reception, as they are critical of the introspection. Debeljak does not offer any negative comments, which is surprising, since Simčič distances himself from the rural novel. Borko says that Simčič has not written a generational novel, because the reader is not aware of the

wartime events in the story, while France Vodnik, who is the most critical, says that *Prebujenje* is a literary journal and a generational novel, but at the same time he criticizes Zorko Simčič for ignoring the temporal context. Viktor Smolej criticizes the novel for excessively long descriptions. In the democratic era, the authors mostly just present the novel and place it in the context of the author's life and work, they do not focus on evaluation. Nevertheless, the novel has been positively accepted among literary critics. While it has not received a literary analysis, it would be incorrect to say that it has been ignored.